

Locatie 'Oorgat 20 a & b'
gemeente Edam-Volendam.
Een archeologische begeleiding.

STAR 101
2006

E. Jacobs

Colofon

Opdrachtgever

Dhr. B. Kramp & Fam. Pannekeet

Datum

mei 2006

Auteur

E. Jacobs

Bestandsnaam

06005.standaardrapport.def.wpd

Projectcode Jacobs & Burnier

06005

Projectleider en autorisatie

E. Jacobs

ISBN-nummer

ISBN-10: 90-77191-97-6

ISBN-13: 978-90-77191-97-2

Jacobs & Burnier
archeologisch projectbureau

adres

Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam

telefoon

020 - 4637300

fax

020 - 4637277

e-mail

jenbbureau@zonnet.nl

Inhoudsopgave	
Administratieve gegevens	1
1. Inleiding	2
2. Onderzoeksoopdracht	3
3. Voorafgaand onderzoek	4
3.1 Landschappelijke en aardwetenschappelijke context	4
3.2 Resultaten vooronderzoek	5
3.3 Archeologische verwachting op basis van het vooronderzoek	6
4. Resultaten begeleiding	8
4.1 Werkwijze	8
4.2 Resultaten	8
5. Conclusie	10
6. Advies	12
Literatuur	13
Verantwoording	14
Afbeeldingen	14
Bestanden	14

Jaren	Archeologische perioden		Geologische perioden
1500	Nieuwe Tijd		H O L O C E E N
450 na Chr.	Middeleeuwen	Laat	
		Vroeg	
12 voor Chr.	Romeinse Tijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
800	IJzertijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
2000	Bronstijd	Laat	
		Midden	
		Vroeg	
4000	Neolithicum	Laat	
		Midden	
8800	Mesolithicum	Vroeg	
		Laat	
		Midden	
		Vroeg	
350.000	Paleolithicum	Laat	P L E I S T O C E E N
		Midden	
		Vroeg	

Archeologische perioden en aanvang tijdvakken in jaren

Administratieve gegevens

Opdrachtgevers

Dhr. B. Kramp
Jac Tonissenstraat 4
1135 JB Edam

Fam. Pannekeet
Baandersvesting 68
1135 DM Edam

contactpersoon

Dhr. B. Kramp
Tel.: 06 - 5170765

Uitvoerder

Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau
Veemarkt 186
1019 DG Amsterdam

contactpersoon

drs. E. Jacobs
Tel.: 020 - 4637300

Bevoegd gezag

Gemeente Edam-Volendam
Mgr. C. Veermanlaan 1f
1131 KB Volendam
Tel.: 0299 - 398398

contactpersoon

dhr. K. Kooijman
Tel.: 0299-398419

Locatie

gemeente

Edam-Volendam

plaats

Edam

toponiem

Oorgat 20 a en b

Kaartblad

190 van topografische kaart 1:25.000

Centrumcoördinaten

133238/503179

Archisnummers

aanmeldingsnummer booronderzoek	12631
onderzoeksnummer booronderzoek	5773
aanmeldingsnummer begeleiding	15861
onderzoeksnummer begeleiding	13836
Vondstmeldingsnummer begeleiding	402689

J&B-projectcode

06005

1. Inleiding

In opdracht van de heer B. Kramp en de familie Pannekeet is door Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau ten behoeve van de locatie Oorgat 20 a & B te Edam in 2005 een beknopt bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen.

Aanleiding voor het vooronderzoek vormde de voorgenomen nieuwbouw van twee woningen op de locatie.

Binnen het Centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis II, maart 2006) is de onderzoekslocatie evenwel gelegen binnen een terrein dat als een monument van hoge archeologische waarde geregistreerd staat. Dit betekent dat bij ontwikkeling van een dergelijke locatie rekening gehouden dient te worden met eventueel aanwezige archeologische waarden.

Het laten uitvoeren van een inventariserend archeologisch onderzoek werd, in het kader van een artikel 19 procedure, dan ook door de gemeente verplicht gesteld voor het verkrijgen van toestemming tot het realiseren van de voorgenomen nieuwbouw.

Uit het in juni 2005 uitgevoerde booronderzoek bleek dat op de locatie sprake was van een ophogingspakket, dat waarschijnlijk in verband gebracht moest worden met een 17de/18de eeuwse uitbreidingsfase van de van oorsprong 14de eeuwse dijk langs het Oorgat. Het gegeven dat het 17de/18de eeuwse ophogingspakket op de locatie relatief ongestoord aanwezig leek te zijn, werd opgevat als een indicatie voor de aanname dat ook eventuele 17de/18de eeuwse bebouwingssporen hier nog aanwezig konden zijn (Stiller en Van der Zee 2005).

Gezien de voorgenomen verstoringsdiepte zou tijdens de aanleg van de geplande nieuwbouw dit archeologisch interessante niveau geraakt worden.

Aangezien evenwel de aanwezigheid van bebouwingssporen uit de 17de/18de eeuw niet met zekerheid was vastgesteld, en in combinatie met de betrekkelijk geringe omvang van de nieuwbouwlocatie, werd aanbevolen om de aanleg van de bouwput alleen archeologisch te begeleiden (Stiller en Van der Zee 2005).

Dit advies is vervolgens door het bevoegd gezag overgenomen.

Het voorliggende rapport beschrijft de uitkomsten van de naar aanleiding van dit besluit uitgevoerde archeologische begeleiding.

2. Onderzoeksopdracht

In het ten behoeve van de begeleiding opgestelde Programma van Eisen (Jacobs 2006) zijn een aantal onderzoeksvragen geformuleerd, namelijk:

- Betreft de aangeboorde 17de/18de eeuwse ophogingslaag een uitbreidingsfase van de dijk?
- Zijn er naast de 17de/18de eeuwse ophogingslaag nog andere sporen aanwezig?
- Wat is de aard en ouderdom van eventueel aanwezige sporen ?
- Hoe is de conservering van vondsten en grondsporen?
- Is er een relatie tussen aangetroffen grondsporen en mobilia?
- Wat is de ruimtelijke verspreiding van mobilia en grondsporen?
- Hoe groot is de informatiewaarde van mobilia en grondsporen?
- Wat is de zeldzaamheid van de aangetroffen mobilia en grondsporen in de archeoregio?
- Hoe is de horizontale en verticale gaafheid van het bodemarchief ter plaatse?

In overeenstemming met de in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) genoemde specificaties is het onderzoek aangemeld bij het Centraal Archeologisch Informatiesysteem (Archis II). Op basis van deze aanmelding zijn de resultaten van het onderzoek binnen dit systeem geregistreerd onder onderzoeksnummer 13836.

3. Voorafgaand onderzoek

In juni 2005 is door Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau ten behoeve van de onderzoekslocatie een bureau-onderzoek uitgevoerd, gevolgd door een inventariserend veldonderzoek door middel van grondboringen (Stiller en Van der Zee 2005).

Uitvoerder: Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau
Uitvoeringsperiode: juni 2005
Publicatie: Stiller, D.R. en R.M. van der Zee, 2005:: Locatie 'Oorgat' te Edam, gemeente Edam-Volendam. Een inventariserend veldonderzoek, *Jacobs & Burnier STAR 64*, Amsterdam.

3.1 Landschappelijke en aardwetenschappelijke context

Huidig grondgebruik: grasland
NAP-hoogte maaiveld: 0,51 m + NAP tot 1,51 m - NAP (flank dijk)
Grondwatertrap: bebouwing

Fysiek-landschappelijke, geologische, geomorfologische en bodemkundige kenmerken
Geologisch gezien wordt de ondergrond van Edam gekenmerkt door Pleistocene afzettingen, die afgedekt worden door Holocene afzettingen. De oudere Pleistocene afzettingen bevinden zich diep in de ondergrond, zo'n 24 tot 16 m - NAP. De huidige bodem wordt bepaald door het ontstaan van het 'westelijk veengebied' tijdens het Holoceen. In het begin van het Holoceen, circa 8800 voor Chr., steeg de zeespiegel zeer snel (Berendsen, 1997). Ter plaatse van de Hollandse kust werd een strandwallensysteem gevormd. Achter de strandwallen was sprake van een waddegebied, dat verder landinwaarts overging in een kweldergebied. Onder deze omstandigheden vond afzetting van zand en klei plaats, die tot de Afzettingen van Calais worden gerekend. Nog verder landinwaarts werd veen gevormd. Dit veen wordt Basisveen genoemd.

Een daaropvolgende afname van de zeespiegelstijging resulteerde in een toenemende aanvoer van zand naar de kust, waardoor het strandwallensysteem zich kon stabiliseren. Naarmate de strandwallen hoger en breder werden, kreeg de zee steeds minder frequent toegang tot de lagune achter de strandwallen. De meeste zeegetaten waardoor de zee toegang had tot het achterland, slibden geleidelijk dicht. Door de aanvoer van water uit de grote rivieren en door regenwater trad verzoeting op en breidde het veengebied zich steeds verder uit. Dit leidde tot de vorming van een enkele meters dikke veenlaag, Hollandveen genoemd, op de mariene Afzettingen van Calais (Berendsen 1997).

Rond het begin van de jaartelling vond de eerste aanvoer van mariene kleien plaats vanuit het waddegebied via het veengebied in het merengebied daar ten zuiden van (Rappol & Soonius, 1994). Door het ontstaan van nieuwe getijdegeulen nam de invloed van zee in de Almere lagune toe. De getijdegeulen ontwaterden de omliggende veengebieden, waardoor deze geschikt werden voor ontginning. In de loop van de tijd werd de verbinding tussen de wadden en het merengebied steeds beter en ontstond een binnensee, de Zuiderzee (Rappol & Soonius, 1994).

Rond 900 AD kwam er een einde aan de veengroei. Vanaf deze tijd werd in Noord-Holland begonnen met het ontginnen van de veengebieden. Dit leidde echter tot oxidatie van het veen met als consequentie dat het maaiveld daalde en het veengebied vatbaarder werd voor overstromingen. Tijdens overstromingen konden grote plassen ontstaan, die zich bij daarop volgende stormen steeds verder uitbreidden. Doordat deze een gevaar voor de omgeving opleverden, zijn ze later voor het grootste deel drooggemalen. De Beemster en de Purmer werden respectievelijk in 1612 en 1622 drooggelegd. Een ander overstromingsgevaar dat aanwezig was, kwam van de Zuiderzee. Om dit tegen te gaan werden dijken aangelegd.

Het in juni 2005 uitgevoerde inventariserende booronderzoek liet zien dat op de locatie de top van de Afzettingen van Calais zich op een diepte van 3,31 m - NAP bevindt. Daarboven op ligt een pakket Hollandveen met een gemiddelde dikte van 1 m dat op zijn beurt wordt afgedekt door een ophogingspakket waarvan de top in de 17de/18de eeuw gedateerd kan

worden. De dikte van het ophogingspakket neemt van zuid naar noord af. Zo bedraagt deze aan de zuidzijde 2,60 m en aan de noordzijde 0,30 m. Op basis van het verloop in dikte en de kleiige opbouw werd het ophogingspakket in verband gebracht met een ophogingsfase van de oorspronkelijk 14de eeuwse dijk langs het Oorgat. Het geheel wordt afgedekt door een dunne bouwvoor, die uit uiterst humeuze klei gemengd met zand bestaat.

Cultuurlandschappelijke en historisch-geografische kenmerken

De oudste vermelding van de nederzetting Edam dateert uit 1310, maar de bewoningsgeschiedenis gaat evenwel verder terug. Zo vestigden zich ter plaatse van het huidige Edam reeds in de 12de eeuw boeren en vissers langs de oevers van het riviertje de Ye of E. De aanleg van een dam in de rivier en de daaraan verbonden noodzaak om vanaf dat moment over de rivier aangevoerde goederen over te laden droeg er aan bij dat Edam in de loop van de 13de eeuw kon uitgroeien tot een handelsplaats.

In 1357 werd een verbinding gegraven tussen de Zuiderzee en het Purmermeer, in latere perioden bekend als het Oorgat. De term 'oorgat' betekent een smalle opening in een brug om de mast van een schip door te laten, als de brug gesloten is.

Het toenemende economische belang van de nederzetting blijkt uit het feit dat eveneens in 1357 aan de bewoners van Edam stadsrechten werden verleend. In de jaren hierna kwam de stad tot grote bloei door de scheepsbouw, haringvisserij en kaashandel.

Aan deze bloei kwam evenwel gedeeltelijk een einde toen in 1565, op last van Phillips II, het Oorgat werd afgesloten. De visserij verplaatste zich hierna naar Volendam. In 1573 gaf Willem van Oranje als dank voor de geboden hulp tijdens het beleg van Alkmaar de stad het Waagrecht. Dit droeg er aan bij dat in de 16de en 17de eeuw Edam zijn grootste bloeiperiode beleefde.

Historisch kaartmateriaal, o.a. de atlas van Van der Hagen, laat zien dat in 1682-1683 langs het Oorgat bebouwing aanwezig was. Voor het beantwoorden van de vraag of daarbij ook op de hier besproken onderzoeklocatie sprake was van de aanwezigheid van bebouwing is de kaart evenwel niet nauwkeurig genoeg. Dit geldt ook de Grote Historische Atlas van Nederland 1839 - 1859 (Wolters-Noordhoff 1990) die eveneens bebouwing langs het Oorgat afbeeldt.

3.2 Resultaten vooronderzoek

Bekende archeologische waarden

Binnen Archis II (maart 2006) maakt de onderzoekslocatie deel uit van een terrein dat als monument van hoge archeologische waarde (monumentnr. 14649) geregistreerd staat. Het gaat daarbij om de historische dorpskern van Edam, die teruggaat tot en met de Late-Middeleeuwen. De omvang en begrenzing van het monument zijn gebaseerd op historische kaarten uit de periode 1849-1859.

In juni 2005 is op de locatie een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd (onderzoeksnr. 5773). Hierbij is een 17de/18de eeuwse ophogingslaag aangetroffen, die mogelijk verband houdt met een uitbreidingsfase van de van oorsprong 14de eeuwse dijk langs het Oorgat. Tijdens genoemd veldonderzoek is ook een terrein direct ten westen van de hier besproken onderzoekslocatie onderzocht (onderzoeksnr. 5771). Op dat perceel zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden aangetroffen.

Verder zijn binnen een straal van 1 km rondom de onderzoekslocaties verschillende archeologische waarden in Archis II opgenomen. Deze worden in het onderstaande kort besproken. De nummers tussen haakjes refereren daarbij naar de codes waaronder de desbetreffende gegevens in Archis geregistreerd staan.

Twee monumenten (14681 en 14683) met de daarbij behorende complexen (16571 en 16573) liggen ten zuiden en noordoosten van de onderzoekslocatie. Beide monumenten betreffen dijken, onderdeel van de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van het gebied. De datering voor beide monumenten betreft Late-Middeleeuwen/Nieuwe Tijd.

Ten westen van de onderzoekslocatie is verder een booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmelding 7454, waarnemingsnummer 50243). Het desbetreffende terrein was vanaf 1600 in gebruik als moestuin en weiland. Tijdens het onderzoek zijn evenwel behalve baksteenfragmenten geen vondsten aangetroffen.

In het najaar van 2005 is ten zuiden van de locatie een grootschalig inventariserend booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksaanmeldingnr. 13546, onderzoeksnr. 12480 en waarneming 55271). Hierbij kon de aanwezigheid van een 'fossiele' waterloop en een daarnaast gelegen huisplaats aangetoond worden. Gezien het feit dat deze waarden niet bedreigd werden door de voorgenomen ontwikkeling is geen vervolgonderzoek aangeraden. Wel werd nader onderzoek aanbevolen naar de locatie van een voormalige molen in het gebied. Dit proefsleuvenonderzoek liet evenwel zien dat op de locatie geen sporen van de molen aanwezig waren (onderzoeksaanmeldingnr. 14925, onderzoeksnr. 13064).

Tevens staan in Archis drie waarnemingen geregistreerd (50243, 228057 en 55271). Waarneming 50243 betreft een terrein met ophogingslagen en mogelijk de resten van een klooster uit Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd. Waarneming 228057 betreft een opgraving waarbij sporen en vondsten zijn aangetroffen, die in de Late-Middeleeuwen tot Nieuwe tijd gedateerd kunnen worden.

Aard en ouderdom van de vindplaats

De onderzoekslocatie ligt binnen een als monument geregistreerd terrein (14649 met het daarbij behorende complexnummer 2667). Het betreft de historische dorpskern van Edam, die teruggaat tot de Late-Middeleeuwen. De begrenzing is gebaseerd op basis van historische kaarten uit de periode 1849-1859.

Gaafheid en conservering

Gezien het feit dat op de locatie sprake lijkt te zijn van een relatief ongestoord ophogingspakket uit de 17de/18e eeuw mag verondersteld worden dat eventueel op de locatie aanwezige oudere bewoningssporen goed geconserveerd zijn.

In het 17de/18de eeuwse ophogingspakket zijn verschillende vondsten gedaan, zoals fragmenten baksteen, een fragment dakpan, kooldeeltjes, houtskool, een metalen nagel en een wandfragment roodbakkerd aardewerk met loodglazuur.

Ook in de bouwvoor zijn fragmenten baksteen, mortel, kooldeeltjes en twee fragmenten roodbakkerd aardewerk met loodglazuur aangetroffen. De conserveringsgraad van dit materiaal is goed, maar opgemerkt moet worden dat het kleine fragmenten betreffen, die mogelijk van elders afkomstig zijn.

Begrenzing totale vindplaats

De vindplaats, waar de onderzoekslocatie deel van uitmaakt, betreft de gehele historische dorpskern van Edam, zoals afgebeeld op kaarten uit de periode 1849-1859.

Begrenzing vindplaats binnen het plangebied

De onderzoekslocatie heeft een omvang van circa 580 m².

Archeologische stratigrafie

De top van het ongestoorde Hollandveen bevindt zich tussen de 2,25 en 2,44 m - NAP. Hierboven op ligt een vermoedelijk 17de/18de eeuwse ophogingspakket met een dikte die varieert van meer dan 2,5 m tot 0,30 m. Het geheel wordt afgedekt door een bouwvoor.

3.3 Archeologische verwachting op basis van het vooronderzoek

Op de locatie is een ophogingspakket aangeboord. Gezien het feit dat de dikte van het ophogingspakket van zuid naar noord sterk afneemt, maakt het mogelijk onderdeel uit van de dijk langs het Oorgat. De 17de/18de eeuwse datering van het in het pakket aangetroffen vondstmateriaal geeft aan dat het daarbij niet om een ophoging gaat, die tot de aanlegfase van de uit de 14de eeuw daterende dijk gerekend moet worden, maar om een latere uitbreidingsfase.

Het gegeven dat het 17de/18de eeuwse ophogingspakket op deze locatie relatief ongestoord aanwezig lijkt te zijn zou opgevat kunnen worden als een indicatie voor de aanname dat ook

eventuele 17de/18de eeuwse bebouwingssporen hier nog aanwezig zijn. Aanwezigheid van uit deze periode daterende bebouwingssporen is evenwel niet aangetoond.

4. Resultaten begeleiding

Conform het Programma van Eisen (PvE) zijn de grondwerkzaamheden op de locatie archeologisch begeleidt. De begeleiding is uitgevoerd door E. Jacobs, senior-archeoloog, op 8 februari en 28 en 29 maart 2006.

4.1 Werkwijze

Gezien het karakter van het onderzoek, archeologische begeleiding, zijn alleen de grondwerkzaamheden van de civiel-technisch aannemer begeleidt.

Genoemde grondwerkzaamheden zijn in twee fasen uitgevoerd. De eerste fase is uitgevoerd op 8 februari 2006 en betrof het uitgraven van de bouwput Oorgat 20a. De tweede fase is uitgevoerd op 28 en 29 maart 2006 en betrof de aanleg van de bouwput Oorgat 20b.

Tijdens de begeleiding van fase 1 bleek dat voorafgaand aan de graafwerkzaamheden de gehele onderzoekslocatie reeds was uitgevlakt en dat ook de heipalen voor beide bouwlocaties reeds geplaatst waren. Tevens was lokaal een dunne schone zandlaag aangebracht. Ten behoeve van het uitgraven van de bouwput van 20b was verder direct langs de straatzijde een damwand geslagen. Dit vanwege het feit dat deze bouwput vrijwel tot aan de straat zou reiken.

Een visuele inspectie van het onderzoeksterrein leverde geen indicaties op dat bij het uitvlakken muur- of funderingsresten geraakt of beschadigd waren.

Wel werd aan de noordzijde van de locatie, langs de sloot, op het maaiveld een concentratie van laat 17de/begin 18de eeuws aardewerk aangetroffen.

Door de civiel-technisch uitvoerder werd gemeld dat nadat het terrein was uitgevlakt op de locatie personen gesignaleerd waren, die enige graafwerkzaamheden verrichtte. Navraag wees uit dat door de dhr. H. Nooij, een lokale amateur-archeoloog, aan de zuidzijde van de locatie, min of meer langs de sloot, enige 'proefputjes' waren gegraven. Het op het maaiveld achter gebleven materiaal betrof een restant van de vondsten, die hierbij waren verzameld uit een stortlaag waarmee de sloot vermoedelijk op een gegeven moment versmald was. Van de op het maaiveld gelegen aardewerkfragmenten is vanwege het feit dat de herkomst niet exact bekend is, alleen een representatieve selectie verzameld.

Tijdens de begeleiding is de omvang en diepte van de beide bouwputten geregistreerd. Tevens zijn profielopnamen verricht (zie afb. 2). Het ten behoeve van het vastleggen van de gegevens uitgezette meetsysteem is daarbij gekoppeld aan de bebouwing op de aangrenzende locatie Oorgat 22. Voor het verrichten van hoogtematen is gebruik gemaakt van de tegenover de locatie gelegen putdeksel in de straat het Oorgat. De hoogte daarvan is aangeleverd door de civiel-technisch aannemer en bedraagt 0.81 m + NAP.

4.2 Resultaten

De resultaten van de uitgevoerde begeleiding (zie afb. 3) bevestigen en vullen het beeld aan dat verkregen was tijdens het vooronderzoek door middel van grondboringen (Stiller en Van der Zee 2005).

Op het veen (afb. 3, no. 1), waarvan de top tussen de 2,22 m en 2,26 m - NAP is gelegen, ligt aan de zuidzijde een dunne laag zeer venige klei (afb. 3, no. 2). Aan de noordzijde ontbreekt deze venige klei. De top van het veen is hier ook enigszins veraard.

Op het veen en/of de venige kleilaag ligt een ophogingspakket bestaand uit grijzige klei, vermengd met veenbrokken (afb. 3, no. 3). Aan de noordzijde is dit pakket vrij dun, maar in zuidelijke richting neemt het in omvang toe. Hoewel in dit pakket geen materiaal is aangetroffen dat een indicatie kan geven over de ouderdom ervan, gaat het hier mogelijk om een ophoging die behoort tot de oudste, 14de eeuwse, fase van de dijk langs het Oorgat.

Op het pakket bevindt zich aan de zuidzijde een ophogingspakket van lichtbruine, iets humeuze klei (afb. 3, no. 4). Ook dit pakket neemt van noord naar zuid in dikte toe. Vanwege het ontbreken van vondstmateriaal kan niet bepaald worden of deze ophogingslaag

nog tot de oudste fase van de dijk behoort, of gerekend moeten worden tot een latere uitbreiding ervan. De relatief humeuze samenstelling van de bovenzijde van het pakket kan misschien opgevat worden als een indicatie voor een bodemvorming.

Hierboven op bevindt zich een relatief dik pakket grijs beige klei (afb. 3, no. 5) dat in zuidelijke richting sterk in omvang toeneemt. Het pakket bevat nauwelijks bijmenging en is reëlf 'schoon'.

Deze laag wordt op zijn beurt afgedekt door een pakket bruinhumeuze klei (afb. 3, no. 6) met daarin veel schelpfragmenten en vondstmateriaal. Aan de noordzijde vormt de top van dit pakket onderdeel van de huidige bouwvoor. Het in het pakket aangetroffen vondstmateriaal kan, afgezien van enkele latere fragmenten die waarschijnlijk als intrusie beschouwd moeten worden, in de 17de eeuw gedateerd worden. Op basis van de datering van het materiaal wordt vermoed dat dit pakket en het onderliggende pakket grijsbeige klei een laat 17de eeuwse uitbreidingsfase van het dijklichaam representeren.

Aan de zuidzijde wordt het geheel afgedekt door een dunne laag recent opgebracht zand (afb. 3, no. 7).

Bij de aanleg van de bouwput voor Oorgat 20b werd verder een oost-west georiënteerde cluster van houten palen waargenomen (afb. 2). Voorzover kon worden vastgesteld waren de palen vanaf de top van de 17de eeuwse ophoging ingeslagen. Het rommelige karakter van de plaatsing van de palen binnen het cluster, evenals de grote verschillen in dikte maakt het niet aannemelijk dat het hier om een wand van een huis gaat. Eerder lijkt de structuur geïnterpreteerd te moeten worden als een (lokale) versteviging van het dijklichaam.

Vondstconcentratie

Bij aanvang van de begeleiding is aan de noordzijde van de locatie aan het maaiveld een concentratie van aardewerkfragmenten aangetroffen. Het gaat daarbij om materiaal dat door dhr. Nooij bij het graven van enkele 'proefputjes' aan de noordzijde van de locatie, langs de sloot, is verzameld.

Het materiaal bestaat uit fragment rood- en witbakkend aardewerk, waaronder zogenoemd Wezer-aardewerk, majolica en een enkel fragment porselein. Al het materiaal kan aan het eind van de 16de of het begin van de 17de eeuw gedateerd worden.

5. Conclusie

In het voorafgaand aan de begeleiding opgestelde Programma van Eisen (Jacobs 2006) waren een aantal onderzoeksvragen geformuleerd. In het navolgende worden deze, voorzover mogelijk op basis van de uitkomsten van de begeleiding, beantwoord.

Betreft de aangeboorde 17de/18de eeuwse ophogingslaag een uitbreidingsfase van de dijk?

Op basis van de waarnemingen lijkt gesteld te kunnen worden dat de bovenste ophogingslagen (afb. 3, no. 5 en 6) waarschijnlijk een 17de eeuwse uitbreidingsfase van de dijk langs het Oorgat betreffen. Argumenten hiervoor zijn de omvang van het pakket en het relatief schone karakter van de onderste laag (afb. 3, no. 5). De in de bovenste laag (afb. 3, no. 6) aangetroffen vondsten dateren vrijwel allen uit de 17de eeuw en wijzen op een korte periode van aanbrengen.

Van de hieronder gelegen ophogingen (afb. 3, no. 3 en 4) kon vanwege het ontbreken van vondstmateriaal geen datering worden vastgesteld. Niet uitgesloten kan worden dat deze ophogingslagen deel uitmaken van de oorspronkelijke 14de eeuwse fase van de dijk.

Zijn er naast de 17de/18de eeuwse ophogingslaag nog andere sporen aanwezig?

Afgezien van de ophogingslagen, die deel uitmaken van de dijk langs het Oorgat is alleen bij de aanleg van de bouwput voor Oorgat 20b een oost-west georiënteerde cluster van houten palen waargenomen (afb. 2). Voorzover kon worden vastgesteld waren de palen vanaf de top van de 17de eeuwse ophoging ingeslagen. Het rommelige karakter van de plaatsing van de palen binnen het cluster, evenals de grote verschillen in dikte maakt het niet aannemelijk dat het hier om een wand van een huis gaat. Eerder lijkt de structuur geïnterpreteerd te moeten worden als een (lokale) versterking van het dijklichaam.

Sporen die opgevat kunnen worden als een indicatie voor de aanwezigheid van bebouwing op de locatie zijn niet waargenomen.

Wat is de aard en ouderdom van eventueel aanwezige sporen?

Voorzover vastgesteld kon worden is, naast de ophogingslagen behorend bij het dijklichaam langs het Oorgat, alleen een cluster van 17de eeuwse of later te dateren houten palen aangetroffen.

Hoe is de conservering van vondsten en grondsporen?

Het aangetroffen vondstmateriaal bestaat uit aardewerk en is goed geconserveerd. Gezien de datering van het materiaal, Nieuwe Tijd, is dit niet verwonderlijk aangezien in deze periode het meeste aardewerk hard gebakken werd. Wel is het materiaal, inclusief het materiaal dat tot de op het maaiveld aangetroffen vondstconcentratie behoort, fragmentarisch van aard.

Afgezien van een vermoedelijk uit de 17de eeuw of later te dateren cluster van houten palen zijn geen verdere grondsporen waargenomen. Opgemerkt kan worden dat de conservering van de houten palen goed was. Dit is niet verwonderlijk gezien hun relatief jonge datering.

Is er een relatie tussen aangetroffen grondsporen en mobilia?

Het overgrote deel van het tijdens de begeleiding verzamelde vondstmateriaal behoort tot de aan het maaiveld aangetroffen vondstconcentratie. Dit materiaal is opgegraven door de dhr. H. Nooij, een lokale amateur-archeoloog, die aan de zuidzijde van de locatie, min of meer langs de sloot, enige 'proefputjes' heeft aangelegd. Het op het maaiveld achter gebleven materiaal betreft een restant van de vondsten, die daarbij zijn aangetroffen in een stortlaag waarmee de sloot vermoedelijk in de eerste helft van de 17de eeuw versmald was. De vondsten zelf dateren uit het eind van de 16de en het begin van de 17de eeuw.

Het resterende tijdens de begeleiding verzamelde vondstmateriaal is afkomstig uit de bovenste ophoging van het dijklichaam (afb. 3, no. 6) en kan in de 17de eeuw gedateerd worden..

Wat is de ruimtelijke verspreiding van mobilia en grondsporen?

Zoals aangegeven behoort het overgrote deel van het tijdens de begeleiding verzamelde vondstmateriaal tot de aan het maaiveld aangetroffen vondstconcentratie.

Het resterende vondstmateriaal is verspreid in de 17de eeuwse ophogingslaag aangetroffen.

Hoe groot is de informatiewaarde van mobilia en grondsporen?

De informatiewaarde van de mobilia is beperkt. Het overgrote deel van het vondstmateriaal, behorend tot de aan het maaiveld aangetroffen vondstconcentratie, is afkomstig uit een stortlaag waarmee de sloot aan de noordzijde van de locatie in de eerste helft van de 17de eeuw versmald is. De resterende vondsten zijn aangetroffen in het 17de eeuwse ophogingspakket. Ook dit materiaal kan gezien de aard van deze context, een ophoging, van elders afkomstig zijn. Wel verschaft het materiaal een datering voor het moment van aanbrengen van de ophogingslaag.

Wat is de zeldzaamheid van de aangetroffen mobilia en grondsporen in de archeoregio?

Het aangetroffen vondstmateriaal betreft het voor de 17de eeuw algemeen voorkomende dagelijkse gebruiksgoed en kan niet als zeldzaam of bijzonder betiteld worden. Ook de ophogingslagen behorend tot het dijklichaam langs het Oorgat zijn op zichzelf niet bijzonder. Het feit dat het dijklichaam in zijn totaliteit wel goed geconserveerd lijkt te zijn, betekent dat het tracé van de dijk hier mogelijkheden biedt om onderzoek te doen naar de datering en wijze van opbouw van de bedijkingen in dit gebied.

Hoe is de horizontale en verticale gaafheid van het bodemarchief ter plaatse?

In principe kan de horizontale en verticale gaafheid van het bodemarchief ter plaatse als zeer goed betiteld worden. De aanwezigheid van een in de 17de eeuw aangebracht dik ophogingspakket heeft ervoor gezorgd dat onderliggende lagen, waaronder de top van het veen, goed beschermd zijn. Op basis hiervan mag vermoed worden dat de oudste kern van de dijk langs het Oorgat nog zeer gaaf aanwezig is. Op basis van de verkregen resultaten bevindt deze kern zich onder het straatdek van het huidige Oorgat.

6. Advies

De begeleiding aan het Oorgat 20 a en b heeft aangetoond dat het dijklichaam van de dijk langs het Oorgat bijzonder goed geconserveerd is. Indien zich mogelijkheden toe voordoen verdient het aanbeveling om de datering en opbouw van dit dijklichaam nader te onderzoeken.

De dikte en verbreiding van de 17de eeuwse uitbreiding van het dijklichaam betekent verder dat niet uitgesloten kan worden dat zich langs het dijklichaam goed geconserveerde bewoningssporen uit de daaraan voorafgaande periode bevinden. Het gaat daarbij dan mogelijk om sporen van bewoning langs het oorspronkelijk smallere 14de eeuwse dijklichaam. Bij de ontwikkeling van locaties aan de dijk dient hier rekening mee gehouden te worden.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Assen

Jacobs, E., 2006: *Programma van Eisen voor de uitvoering van een archeologische begeleiding op de locatie 'Oorgat 20a & b' te Edam, gemeente Edam-Volendam, provincie Noord-Holland*, Amsterdam.

KNA, Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, 2005, versie 2.2

Mulder de, E.E.J., Geluk, M.C., Ritsema, I.L., Wetserhof, W.E., Wong, T.E., 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten, Nederland.

Rappol, M., C.M. Soonius, 1994: *In de bodem van Noord-Holland. Geologie en archeologie*, Amsterdam.

Stiller, D.R. en R.M. van der Zee, 2005:: Locatie 'Oorgat' te Edam, gemeente Edam-Volendam. Een inventariserend veldonderzoek, *Jacobs & Burnier STAR 64*, Amsterdam.

Zagwijn, W.H., 1991: *Nederland in het Holoceen*, Den Haag 1991

Verantwoording

Afbeeldingen

afb. 1: Locatie onderzoek, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 2: Onderzoekslocatie met bouwputten, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

afb. 3: Schematisch profiel, Jacobs & Burnier, archeologisch projectbureau

Bestanden

06005.standaardrapport.def.wpd

06005.standaardrapport.afbeelding01.def.wpd

06005.standaardrapport.afbeelding02.def.dwg

06005.standaardrapport.afbeelding03.def.dwg